

Gondolatok az osztrák kisebbségi politikáról

STIER MIKLÓS

Közismert és kézenfekvő megállapítás, hogy egy állam társadalmi és politikai életében a nemzeti-nemzetiségi kérdés – normális esetben – akkor válhat komoly gondokat okozó feszültség forrásává, ha egy nemzeti kisebbség létszámaránya eléri a 10% körüli értéket, s ha emellett az ország ráadásul még több nemzeti kisebbségnek is hazája, méginkább számolhatunk mindennek bel- és külpolitikai, valamint művelődéspolitikai következményeivel.

Bár az 1991. évi népszámlálás adataiból egészen pontos képet nem kaphatunk arra vonatkozóan, hogy milyen arányokban vannak jelen a különböző nemzetiségek az osztrák társadalomban, bizonyos számítások és becslések szerint mégis több-kevesebb biztonsággal állíthatjuk, hogy az Ausztriában élő nemzeti kisebbségek, vagy ahogyan az osztrák hivatalos nyelv nevezi őket, az ún. népcsoportok, egészen pontosan azonban – igazodva a népszámlálás kategóriáihoz – a nem német köznyelvet beszélők aránya alig haladja meg a teljes lakosság 2,5-3%-át. És ezt az arányt öt nemzeti kisebbség (a horvát, a szlovén, a magyar, a cseh és a szlovák) együttesen éri el! Közép-Európa 20. századi történelmének jellegzetessége ez: az első világháborút záró békeszerződésekben a vesztes államokat illetően érvényre juttatták a willsoni elveket. Méghozzá oly mértékben, hogy ezeknek az országoknak a nemzetiségi, illetve a kisebbségi kérdésben a fő gondot nem a határaikon belüli kisebbségek jelentik, hanem saját nemzetük – esetenként – igen jelentős részének, olykor egész tömbjeinek országhatáraikon túlra kényszerülése.

Mindennek első, kézenfekvő következménye, hogy a többnyire egyáltalán nem körülhatárolható, zárt területen és egységes tömbökben, hanem általában vegyes lakosságú területeken szétszórta élő kisebbségeik gondjainak megoldásában a *területi autonómia* követelménye mint a nemzetiségi, kisebbségi kollektív jogok biztosításának kétségtelenül legdemokratikusabb és legliberálisabb megvalósítási formája és eszköze nem releváns. Ausztria esetében sem az, jóllehet a területi és a kulturális autonómia elvének legteljesebb kifejtése a 20. század elején éppen az osztrák *Karl Renner* és *Otto Bauer* érdeme. Elképzeléseik a soknemzetiségű birodalom, az Osztrák-Magyar Monarchia megreformálásának jegyében fogantak, s azok célja a birodalom megmentése, a széthullás megakadályozása lett volna.

A nem egy tömbben, hanem kevert lakosságú területeken élő nemzetiségek kollektív (főként művelődési) jogainak biztosítását demokratikus módon szolgálni képes *kulturális autonómia* elvének kidolgozói szintén Renner és Bauer voltak.

A mai osztrák kisebbségi, illetve ún. népcsoport-politika elvi alapjai azonban a 19. század liberális eszmerendszerére vezethetők vissza. Az osztrák állam minden polgára nemre, fajra, származásra, azaz nemzeti hovatartozásra való tekintet nélkül teljes jogú polgár a társadalmi, a gazdasági, a politikai és a kulturális élet minden területén. Ez volt az alapelve az első köztársaság alkotmányának, és a jelenleginek is ez.

19. századi történelmünk és nem utolsó sorban korunk nagy tanulságai azonban az osztrák politikai életben s egészen konkrétan a népcsoport-politika gyakorlatának formálásában e liberális hagyományok jelentős meghaladásához vezettek. A kulturális autonómiát ugyan nem sikerült megteremteni, de olyan művelődéspolitikai elméleti megfon-

tolások kerültek napirendre, amelyek már tekintetbe veszik, s részben megvalósuláshoz is segítik a kisebbségek speciális kollektív igényeit is, sőt e politika bizonyos fokozatossággal a kollektív jogok kielégítését szolgáló intézményrendszer létrehozását is megkezdte.

Itt mindenekelőtt az 1976. évi népcsoporttörvényre, majd ennek többnyire kormányrendeletekben, illetve tartományi törvényekben való kiegészítéseire, s egyáltalán végrehajtására utalunk. Anélkül azonban, hogy ezeket részleteznénk, vagy jogosan elvárható elemzésükbe kezdenénk, összefoglaló igénnyel az alábbiakat állapíthatjuk meg:

Ausztria kisebbségi politikája a 19. század liberális eszmerendszerén és filozófiáján alapszik, amely a társadalmi élet egyik szférájában, a művelődés terén e 19. századi liberalizmust, illetve annak jelenlegi, bizonyos szempontból rendkívül toleráns, bőkezű és rokonszenves változatát meghaladó intézményeket is létrehozott, és ezeket – jelentős pénzügyi támogatás biztosításával – működteti is. Ilyenek például a népcsoporttanácsok a mögöttük levő kulturális egyesületek s ezek kulturális-tudományos intézményeinek egész hálózata. Mindebből nyilvánvaló, hogy az állami művelődéspolitikai a nemzetiségi, illetve a kisebbségi kérdésben egyre inkább figyelembe veszi egyes népcsoportoknak a kollektív jogok gyakorlására vonatkozó igényeit. Nem jut el ugyan az állam által elismert népcsoportok művelődési, öngazgatási jogának elismeréséig, a kulturális autonómia megvalósításáig, de – történelmileg nézve, talán – éppen a népcsoporttanácsok működtetésével megtette az első óvatos lépést ebben az irányban is.

Ami az ausztriai magyar kisebbséggel kapcsolatos kérdéseket illeti, ezek közül csupán egyetlen egyet érintenek. Az osztrák kisebbségi politika liberalizmusának, toleranciájának természetes velejárója, hogy e politika intézőit – tapasztalataim szerint – egyáltalán nem zavarja, hogy a magyar állam a maga kulturális és tudománypolitikai eszközeivel támogatja itteni kisebbségének kulturális-szellemi törekvéseit. Illetve mindaddig nem – s e szempontból a magyar kulturális egyesületek nem is adnak alapot hozzá –, amíg egyesületeink megnyilvánulásai nem válnak valamiféle negatív nacionalista, szeparatív törekvések kifejeződésévé, amíg a két ország közötti közvetítő, illetve „híd-szerep” vállalásával a közép-európaiság szellemiségét testesítik meg, amíg ők az európai viselkedési normák és formák hordozói és közvetítői Kelet és a Nyugat között. Márpedig e sajátos helyzetben az itt élő magyarság döntő többsége az őt ért sokféle hatás (modernizáció, életmód, életkörülmények, szellemiség, kultúra stb.) következtében sokkal inkább e szerep betöltésére hivatott, mintsem a nacionalizmus szószólójának szerepére. Az osztrák kulturális és szellemi életben a néppárttól a szocialista pártig (beleértve a liberálisokat és a zöldeket is) – tapasztalataim és a fentebb említett művelődéspolitikai tények tükrében is – mindenki komolyan veszi azt a sokat emlegetett tételt, miszerint Ausztria egyik legfontosabb szerepe (a későbbiekben az Európai Unión belül is) annak a közép-európaiságnak a dokumentálása, amelynek erejét a sokféleség egysége, a többfajta népi-etnikai kultúra hagyományainak nagy keretekben való megőrzése és erősítése adja.

Az osztrák kulturális és tudományos kormányzat politikája e tekintetben, illetve a kisebbségi kultúrpolitika iránya várhatóan nem változik. Még akkor sem, ha a német nemzeti irányzat láthatóan éppen az „idegenek kérdésével” tudott mozgósítani és tudta bázisát szélesíteni. Kétségtelenül vannak az osztrák társadalomnak olyan rétegei is, amelyek már az osztrák kisebbségi politika jelenlegi formáját is az állam túlzó engedékenységeinek, mi több, az idegenekkel szembeni felesleges nagyvonalúságának, könnyelműségének bizonyítékaként értékelik.

Ki tudja, talán éppen ezért is (és nemcsak a kisebbségek létszámarányának következtében) látszik reálisabbnak az osztrák állam kisebbségi politikájának jelenlegi változata, mint a demokratikusabb és tényleg korszerűbb kulturális autonómia következetes megvalósítása.